

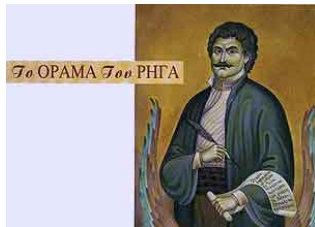
Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης

Το «Δέντρο της Ελευθερίας» μέσα από τη Χάρτα του Ρήγα Φεραίου και τα ιστορικά γεγονότα της εποχής του

Ο **Ρήγας**, επονομαζόμενος **Φεραίος** ή **Βελεστινλής**, υπήρξε εθνομάρτυρας και πρόδρομος της Ελληνικής Επανάστασης του 1821. Ένας από εκείνους τους πρωτοπόρους αγωνιστές που σε σκοτεινές εποχές γεμάτες δεισιδαιμονίες και φόβους έσπειρε **τους σπόρους της γνώσης**. Ο στόχος του ήταν να **ριζώσει** βαθιά στις ψυχές των υπόδουλων λαών της Ελλάδος και των Βαλκανίων **η πίστη για έναν καλύτερο κόσμο** ακόμα κι αν το τίμημα ήταν η προσωπική του θυσία. Το «**Δέντρο της Ελευθερίας**» του Ρήγα κατάφερε να βγάλει **κλαδιά** που μετέφεραν παντού το **μήνυμα του αγώνα, της ένοπλης εξέγερσης, της απαλλαγής από ξεπερασμένα ήθη και έθιμα**. Βλάστησε μέσα από τους ανθρώπους που τον πίστεψαν, από εκείνους που θυσιάστηκαν μαζί του και μέσα από τα γραπτά του, τις μεταφράσεις, κυρίως από κείμενα του γαλλικού διαφωτισμού και τους χάρτες του. Λίγα χρόνια μετά έδωσε τον **καρπό της ελευθερίας** που γευόμαστε ως τις ημέρες μας.

Ας ακολουθήσουμε λίγο την ιστορική διαδρομή και το όραμά του...

i. Ο Ρήγας Φεραίος

i. Οι κυριότερες παραστάσεις του τίτλου της Χάρτας απεικονίζουν την Επιστήμη καθισμένη σε θρόνο, τον Κολοσσό της Ρόδου, την Ακρόπολη, σκηνές από τους Ολυμπιακούς Αγώνες, θυσία ταύρου σε αρχαίο θεό και τον Ηρακλή με το ρόπαλο ενάντια στην Αμαζόνα με το δόρυ.

Ο Ρήγας γεννήθηκε στο Βελεστίνο της Θεσσαλίας, τις αρχαίες Φερές, το 1757, από εύπορη οικογένεια. Το 1785 πήγε στην Κωνσταντινούπολη, όπου εντάχθηκε στο περιβάλλον των **Φαναριωτών**.¹ Εκεί γνωρίστηκε με τον πρίγκιπα **Αλέξανδρο Υψηλάντη** και το 1786 τον ακολούθησε στη Μολδοβλαχία.

ii. Αλέξανδρος Υψηλάντης . Μέγας διεργμηνέας της Υψηλής Πύλης και ηγεμόνας της Μολδοβλαχίας

Ο Ρήγας πάντα παρακολουθούσε από κοντά την πνευματική κίνηση της εποχής του. Η γνωριμία του με τον **Δημήτριο Καταρτζή**, που είχε τοποθετηθεί στο Βουκουρέστι ως νομικός σύμβουλος του τοπικού ηγεμόνα, υπήρξε καθοριστική.

Ο Καταρτζής ήταν από τους πρώτους που υποστήριξαν τη δημοτική γλώσσα.

¹ Μετά την εγκατάσταση του Οικουμενικού Πατριαρχείου στον Άγιο Γεώργιο στον λόφο του Φαναρίου το 1601, άρχισε να συγκεντρώνεται γύρω του ένας μεγάλος αριθμός Ελλήνων αστών και παλιών αρχοντικών οικογενειών και σύντομα η συνοικία του Φαναρίου έγινε το κέντρο του υπόδουλου Ελληνισμού.

Ήταν βαθιά επηρεασμένος από τον **γαλλικό διαφωτισμό**² και τις θέσεις των Εγκυκλοπαιδιστών και είχε σαν κύριο στόχο του, όπως και ο Ρήγας αργότερα, την «κοινή προκοπή».

iv. Εξώφυλλο της περιφημής Εγκυκλοπαίδειας

v. Νικόλαος Μαυρογένης

Το 1788 γνώρισε και ακολούθησε τον ηγεμόνα της Μολδοβλαχίας **Νικόλαο Μαυρογένη** στο Βουκουρέστι, όπου άρχισε να εργάζεται για την υλοποίηση του σχεδίου της ίδρυσης **Βαλκανικής Ομοσπονδίας** και της απελευθέρωσης του Γένους. Ο Ρήγας επεδίωκε μέσα από το μεταφραστικό και το πρωτότυπο συγγραφικό του έργο να φέρει σε επαφή τους Έλληνες με τη δυτική σκέψη και να τους προετοιμάσει για τη διεκδίκηση της ελευθερίας τους. Εμπνευσμένος από τον άνεμο της ελευθερίας που έπνεε στην Γαλλία και τη δυτική Ευρώπη στα τέλη του 18ου αιώνα, ο Ρήγας τύπωσε εκτός από διάφορα άλλα κείμενα διδακτικά και επαναστατικά, τη **Μεγάλη Χάρτα της Ελλάδος**,³ ένα μνημειώδη για την εποχή του χάρτη, διαστάσεων 2,07 x 2,07 μ., σε δώδεκα φύλλα. Η φύση του χάρτη, του επέτρεψε μέσω μιας εικόνας να μεταδώσει με συνοπτικό τρόπο πολλές ιδέες και να δείξει παραστατικά την έκταση και την ακτινοβολία του Ελληνισμού. Θα μπορούσε να θεωρηθεί συμπλήρωμα του κειμένου του **Θούριου**. Ο Ρήγας έκανε εντατική χρήση της εικόνας και του τραγουδιού για να ενισχύσει το όραμά του για ελευθερία και για να το κάνει κατανοητό σε όλους τους σιλαβωμένους λαούς.

² Ο **διαφωτισμός** αποτελεί πνευματικό κίνημα που τοποθετείται στα μέσα του 18ου αιώνα, και ονομάστηκε σαν «ο αιώνας των φώτων» ενώ όσοι τον μετέδιδαν σα φωτοδότες. Το κίνημα εξαπλώθηκε αρχικά στην Γαλλία και αργότερα στις περισσότερες χώρες της Ευρώπης προετοιμάζοντας παράλληλα το έδαφος για την Γαλλική Επανάσταση. Οι διαφωτιστές πίστευαν στη λογική σκέψη και στην πρόοδο και επιδίωκαν αλλαγές σε στους πολιτικοκοινωνικούς θεσμούς, την οικονομία, την εκπαίδευση και τη θρησκεία. Τάχθηκαν υπέρ της ατομικής ελευθερίας και δημοκρατικής διακυβέρνησης των λαών. Ο διαφωτισμός μεταδόθηκε μέσω των παροιμιών και στον υπόδουλο ελληνισμό και κατά την περίοδο 1750-1821 δημιουργήθηκε στον ελληνικό χώρο ένα ανάλογο πνευματικό κίνημα, που ονομάστηκε **νεοελληνικός διαφωτισμός**. Κυρίαρχησαν θεμελιώδεις ιδέες όπως ελευθερία, δικαιοσύνη, ανεξίθρησκια, αρετή, επιστήμη, με αντικειμενικό σκοπό το φωτισμό των υπόδουλων Ελλήνων, ώστε αυτοί να διεκδικήσουν την απελευθέρωσή τους. Παράλληλα εκείνο το διάστημα ιδρύθηκαν σχολεία, εκδόθηκαν βιβλία, μελετήθηκαν οι θετικές επιστήμες. Κορυφαίοι εκπρόσωποι του νεοελληνικού διαφωτισμού είναι ο Ρήγας Βελεστινλής και ο Αδαμάντιος Κοραής.

³ Η Χάρτα κυκλοφόρησε σε 1220 αντίτυπα και περιλαμβάνει όλη τη βαλκανική χερσόνησο νότια του Δούναβη έως την Κρήτη, την Αδριατική δυτικά έως τη Βιθυνία της Μικράς Ασίας ανατολικά. Ο Ρήγας οραματίστηκε μέσω της Χάρτας την έκταση μιας χώρας στην οποία δεν θα κατοικούσαν μόνον οι Έλληνες αλλά όλοι οι βαλκανικοί λαοί, στα πλαίσια ενός υπερεθνικού, **πανβαλκανικού δημοκρατικού κράτους**, όπως ο ίδιος το οραματιζόταν. Η Χάρτα υπηρέτησε το σκοπό του Ρήγα να αφυπνίσει την εθνική συνείδηση. Είναι ίσως ο πρώτος χάρτης στην ιστορία της χαρτογραφίας που χαρακτηρίστηκε ως επαναστατικό μέσο «καθεστωτικής ανατροπής», καταγγέλθηκε και συνδέθηκε με την Επανάσταση του 1821.

iii. Οι αδελφοί Πούλιου.

Στη Βιέννη συνεργάτες του Ρήγα ήσαν κυρίως Έλληνες έμποροι ή σπουδαστές, αλλά οι σημαντικότεροι από αυτούς ήταν **οι αδελφοί Πούλιου**, από τη Μακεδονία, τυπογράφοι. Στο τυπογραφείο τους τύπωσε ανάμεσα σε πολλά τον *Θούριο* και την *Χάρτα*, προκειμένου να μοιραστούν στους Έλληνες των υπόλοιπων περιοχών των Βαλκανίων.

Παράλληλα με τις εκδοτικές του δραστηριότητες, ο Ρήγας προετοίμαζε και την αναχώρησή του από την Αυστρία, κυρίως εξαιτίας του επαναστατικού κλίματος που είχε καλλιεργήσει η **Γαλλική Επανάσταση** και της διάθεσής του να συνεργαστεί με τον **Βοναπάρτη**, που ξεκίνησε ως θερμός δημοκράτης προτού γίνει αυτοκράτορας, τον οποίο θαύμαζε για τις ιδέες του και πίστευε στη βοήθειά του.

vii. *Général Bonaparte* (1801), Jacques-Louis David.

Ο Ρήγας ονειρευόταν τη δημιουργία ενός ομοσπονδιακού παμβαλκανικού κράτους που θα αντικαθιστούσε την Οθωμανική Αυτοκρατορία και στο οποίο οι Έλληνες θα έπαιζαν πρωταρχικό ρόλο. Για την πραγματοποίηση αυτού του στόχου προσπάθησε να εξεγείρει όλους τους υπόδουλους στους Τούρκους λαούς της Βαλκανικής εναντίον τους. Προσπάθησε να συναντήσει το **Βοναπάρτη** για να τον πείσει να βοηθήσει την εξέγερση των βαλκανικών λαών. Όμως συνελήφθη από τους Αυστριακούς, οι οποίοι ανησυχούσαν με την εξάπλωση των δημοκρατικών ιδεών και παραδόθηκε στους Τούρκους.

Οι πληροφορίες για τη μυστική επαναστατική δράση του Ρήγα είναι ασαφείς και προέρχονται κυρίως από μαρτυρίες βιογράφων και πληροφορίες τις οποίες απέσπασε η ανάκριση των Αυστριακών αρχών μετά τη σύλληψη του Ρήγα και των συντρόφων του. Το πιθανότερο είναι πως δεν είχε ακόμα δημιουργηθεί οργανωμένη επαναστατική ομάδα αλλά διάσπαρτες επαφές με ομοεθνείς που πίστευαν στις ιδέες του Ρήγα.

viii Ο πύργος Nebojsa

ix Αναμνηστική πλάκα στον πύργο

Ο Ρήγας συνελήφθη στην Τεργέστη την 1η Δεκεμβρίου του 1797. Κατόπιν οδηγήθηκε στη Βιέννη, όπου ανακρίθηκε μαζί με τους υπόλοιπους συντρόφους του.⁴ Μετά από συνεννοήσεις που έγιναν με το Σουλτάνο, οι αυστριακές αρχές παρέδωσαν τους οθωμανούς υπηκόους στην Οθωμανική επικράτεια για να υποστούν τις κυρώσεις του Σουλτάνου. Ο Ρήγας και οι επτά σύντροφοί του, με συνοδεία των αυστριακών αρχών, παραδόθηκαν στους Τούρκους του Βελιγραδίου και φυλακίστηκαν στον πύργο Nebojsa, του Βελιγραδίου όπου δολοφονήθηκαν στις 24 Ιουνίου 1798.

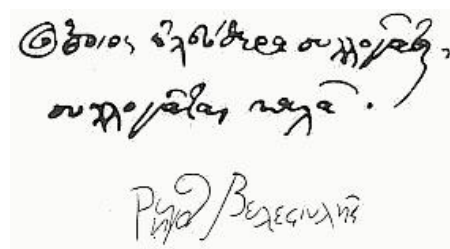
Αυτή ήταν η αυλαία της ζωής ενός ανθρώπου που πίστεψε όσο λίγοι στην ελευθερία και θυσιάστηκε για τις ιδέες του.

⁴ Ο Ευστράτιος Αργέντης (31 χρονών, έμπορος από τη Χίο), ο Δημήτριος Νικολίδης (32 χρονών, γιατρός από τα Ιωάννινα), ο Αντώνιος Κορωνιός (27 χρονών, έμπορος και λόγιος από τη Χίο), ο Ιωάννης Καρατζάς (31 χρονών, λόγιος από τη Λευκωσία της Κύπρου), ο Θεοχάρης Γεωργίου Τουρουντζιάς (22 χρονών, έμπορος από τη Σιάτιστα), ο Ιωάννης Εμμανουήλ (24 χρονών, φοιτητής της ιατρικής από τη Καστοριά) και ο Παναγιώτης Εμμανουήλ (22 χρονών, αδερφός του προηγούμενου και υπάλληλος του Αργέντη).

Έχοντας συνοψίσει την πορεία και τα πιστεύω του Ρήγα μπορούμε να βγάλουμε κάποια συμπεράσματα για τον τρόπο σκέψης του και τους **καρπούς** που επιθυμούσε να καρποφορήσουν από τους **σπόρους** που έσπειρε...

Πίστευε ακράδαντα πως μέσα από τη **διάδοση της γνώσης** και τη διαπαιδαγώγηση των λαών με τις **πρωτοπόρες ιδέες και τις επιστημονικές γνώσεις του διαφωτισμού**, μέσα από την υπενθύμιση του **αρχαίου ελληνικού κόσμου και τη βυζαντινή παράδοση**, μέσα από τα **δημοκρατικά ιδεώδη** θα ξεσηκώνονταν οι υπόδουλοι. Οι κύριοι στόχοι του ήταν η **ενδυνάμωση της εθνικής συνείδησης**, η προετοιμασία της **ένοπλης εξέγερσης** για την αποτίναξη του οθωμανικού ζυγού με τη σύμπραξη των υπόδουλων εθνοτήτων και τη συνδρομή του επαναστατικού γαλλικού στρατού. Ήταν πεπεισμένος ότι μέσα από αυτή την πορεία θα μπορούσε να συγκροτηθεί **ένα πολυεθνικό και πολυπολιτισμικό κράτος** που θα συνένωνε τους λαούς της Βαλκανικής και της Μικράς Ασίας με δημοκρατικούς θεσμούς διακυβέρνησης και ένα ενιαίο και ευρύ φάσμα πολιτικών, κοινωνικών και πολιτισμικών δικαιωμάτων.

Η απήχηση του έργου του Ρήγα Βελεστινλή και των συντρόφων του ήταν ιδιαίτερα μεγάλη όχι μόνο στην Ελλάδα, αλλά και σε ολόκληρη τη Βαλκανική Χερσόνησο. Μπορεί το απελευθερωτικό κίνημα που προετοίμαζε ο Ρήγας να μην πρόλαβε να ειδηλωθεί γιατί το ανέκοψε ο τραγικός θάνατος του ίδιου και των πρωτεργατών. Όμως τα επόμενα χρόνια οι επαναστατικές ιδέες του, θα κυριαρχήσουν στα **εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα της Ελλάδος και των υπολοίπων βαλκανικών χωρών κατά το διάστημα της Τουρκοκρατίας**. Τελικά η θυσία τους δεν πήγε χαμένη. Ο σπόρος της ελευθερίας που έσπειραν γρήγορα έβγαλε καρπούς σε όλες τις βαλκανικές χώρες και ενέπνευσε τους ηγέτες της Φιλικής Εταιρίας και τους αγωνιστές της **Επανάστασης του 1821** για έναν ελεύθερο καινούργιο δημοκρατικό κόσμο.

Θέλω εγώ όλη τη συγκομιδή,
συγκομιδή ναχα.
Ρήγας Βελεστινλής

Το εκπαιδευτικό έντυπο πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια της Πανελλαδικής εκστρατείας «Περιβάλλον και Πολιτισμός 2009. Το δέντρο της ζωής, σε τέσσερις εποχές» υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμού, Απρίλιος 2009

Κείμενα και επιλογή υλικού: Σοφία Πελοποννησίου-Βασιλάκου

© Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης - Εκπαιδευτικά Προγράμματα, Αθήνα 2009